

ڈاکٹر سید اختر جعفری

ڈاکٹر سید اختر جعفری ہو راولا اصل ناں سید اختر زمان اے۔ 20 دسمبر 1934ء نوں گپو رتھلہ (بھارت) وچ پیدا ہوئے۔ والد

داناں سید غلام قادری۔

آپ نے مڈھلی تعلیم اسلامیہ مڈل سکول گپو رتھلہ وچ حاصل کیتی۔ پاکستان دے قیام مگروں لاہور آ گئے تے پنجاب یونیورسٹی توں میٹرک دا امتحان اوّل درجے وچ پاس کیتا۔ فیر انٹر میڈیٹ تے بی اے تیک تعلیم دیال سکھ کالج لاہور توں حاصل کیتی تے سید عابد علی عابدی شخصیت تے علمیت توں فیض حاصل کیتا۔

1958ء وچ پنجاب یونیورسٹی اوری اینٹل کالج لاہور توں ایم اے (اردو) اوّل درجے وچ پاس کر کے گورنمنٹ کالج ڈیرہ غازی خان وچ لیکچرار ہو گئے۔ ملازمت دے دوران بی ایڈ، ایم اے (فارسی) ایم اے (پنجابی گولڈ میڈلسٹ) تے پی ایچ ڈی پنجابی دیاں ڈگریاں حاصل کیتیاں۔ پنجاب یونیورسٹی دے شعبہ پنجابی وچ وی پڑھاندے رہے۔

فیصل آباد وچ گجھ عرصہ پرنسپل دے عہدے تے فائز رہے اوس توں بعد گورنمنٹ کالج باغبان پورہ دے پرنسپل رہے۔ تے ریٹائر ہو گئے۔ آپ نے اردو وچ تہیہ (30) فارسی وچ دو (2) تے پنجابی وچ ویہہ (20) کتاباں لکھیاں نیں۔ اک عربی تے چار انگریزی کتاباں دے اردو وچ ترجمے وی کیتے نیں۔

آپ دیاں کتاباں ”حضور پرنور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم“، ”نویں زاویے“، ”چار ابجدواں“ تے ”بابائے پنجابی“ اے حکومت پنجاب تے ادبی اداریاں وٹوں ایوارڈ مل چکے نیں۔

آپ دی تحریر سادہ، دلچسپ تے آسان ہوندی اے تحقیق تے تنقید آپ دا خاص میدان اے۔ ڈوگھی کھوج تے پڑتال پناں کوئی گل نہیں لکھدے۔ ”مضمون لوک گیت“ آپ دی کتاب ”نویں زاویے“ وچوں چون اے۔

لوک گیت

لوک گیت..... یعنی لوکاں دے گیت: اوہناں ون سوئے پھلاں وانگوں ہوندے نیں جیہڑی مٹی دی زرخیزی پاروں دھرتی وچوں آپ مہارے پنکر پیندے نیں۔ فطرت دی گودی وچ پل کے جوان ہندے نیں۔ فیر اپنے ون سوئے رنگاں، دل تے دماغ وچ لہہ جان والی واشائناں دھرتی نوں سہیلن بخشدے نیں۔

ایہہ لوک گیت کسے قوم دا جیہا انما نمونہ ہوندے نیں جیہدے وچ نہ صرف اوس قوم دی رہنمائی تے وسیلے دیاں من موبنیاں تصویراں ہوندیاں نیں۔ سگوں ایہناں وچ اوس قوم دے دذکیاں دے صدیاں دے تجربے، مشاہدے، منت دیاں گلاں، قوم دا سہا، اوہدیاں ریتاں تے رساں، اوہدے ماضی دے جھلکارے دھرتی دارنگ، فصلاں، ٹھاٹھاں مار دے ریاتے گیت گاؤندیاں ندیاں دا بیان ہوندے اے۔ ایسے پاروں سمندراں تے دریاواں دے کنڈھے وں والیاں قوماں دے لوک گیتاں وچ دریاواں دیاں کانگاں، طوفاناں، بیڑیاں تے جھکھڑاں دا ذکر ملدا اے تے ریتلے علاقیاں دے لوک گیتاں وچ صحراواں، جھکھڑاں، ریت بریتے ٹیلیاں تے ٹختاناں دا ذکر موجود اے۔ ہرے بھرے میداناں دے لوک گیت اوٹھوں دی دھرتی، فصلاں، لوکاں دے سہا۔ آل دوالے دیاں شہیاں تے

بھلاں تے بھلاں دیاں خوشبوآں نال مہکدے نیں۔

ایہہ لوک گیت کسے اک شاعر دی تخلیق نہیں ہوندے نہ ای کسے دی شعوری کوشش دا نتیجہ ہوندے نیں۔ سگوں ایہہ اوہ جذبے یاں خیال ہوندے نیں۔ جیہڑے زنانیاں تے گھبر وواں دے موٹہوں آپ مہارے نکل کے موزوں لفظاں دا روپ دھار لیتدے نیں۔ ایس لئی ایہناں وچ خیال تے زبان دی سادگی ہندی اے۔ ایہہ لوک گیت دلاں دیاں ڈونگھائیاں وچوں اٹھدے نیں تے دلاں دیاں ڈونگھائیاں تیک اثر کردے نیں۔

پنجاب دے مشہور لوک گیتاں وچوں ڈھولا، ماہیا، تھال، لوری، نپا، بولیاں، چھلہ، جھمر، جگنی، گدا، سہی، ککلی تے گھوڑیاں بوہت مقبول نیں۔ پر اتھے صرف ڈھولا، ماہیا، لوری، تھال تے بولیاں دا ذکر کریتا جاندا اے۔

ڈھولا

ڈھولا بوہت پُرانا لوک گیت اے۔ جیہڑا صدیاں دے پینڈے طے کر دا اک پیڑھی توں دوجی پیڑھی تائیں سینہ بہ سینہ لگا آؤندا اے۔ ڈھولے وچ خاص سوز تے گھلاوٹ ہندی اے۔ جیڑی سنن والیاں دے جذبیان توں ٹہندی اے تے دلاں وچ جھرنات چھیڑ دیندی اے۔ کچھ لوکاں نے ڈھولے دا تعلق سہی (شمس رانی) تے ڈھول بادشاہ نال جوڑیا اے۔ کچھ لوکاں دا خیال اے پئی ڈھول پنجاب دا پرانا ساز اے۔ پنجاب دے وسنیک خوشی دا اظہار ڈھول وچا کے کردے نیں۔ ڈھول دی آواز دلاں نوں اپنے ول کھچدی اے تے پیراں نوں بھنگڑا پاؤن تے مجبور کر دیندی اے۔ ایس ڈھول توں ای ڈھولا، ڈھول جانی، ڈھولن، ڈھول سپاہی، ڈھولویار تے ڈھولی یار دے لفظ بنے نیں۔

ڈھولے دے کچھ بول انج نیں:

(۱) میں اتھے مانی میرا سوہدرے	(۲) میں اتھے تے ڈھول قصورے
میرا دل ہل ہل پیا اورے	دل ڈاڈھا ہوا مجبورے
دھن میرا جگرا جیوے ڈھولا!	مڑ کے آؤنا، جیوے ڈھولا
ڈھول ماہنوا	ڈھول چن وے
روندی مینوں چھڈ کے کتھے کھیں ہانیا	لکھاں اسان متیاں توں اک من وے

ماہیا

پنجابی زبان دی شاعری وچ مانی لفظ عام ورتیا جاندا اے۔ جیہڑا ماہ یعنی چن توں نکلیا اے۔ ایس لئی مانی دا مطلب اے چن ورگا۔ مانی دے لفظ اتے جدوں الف لا دتا جاندا اے تے اوہ ماہیا بن جاندا اے تے ماہیا اوہ لوک گیت اے، جیہدے وچ اک جذبہ، اک خیال یاں اک مضمون ڈیڑھ مصرعے وچ بیان کیتا جاندا اے۔ پہلے ادھے مصرعے وچ ساڈی وٹوں دے جھلکارے ہوندے نیں تالے ایہہ قافیے دی خاص گونج پیدا کر دے۔ فیرا ایہو گونج جدوں دوسرے مصرعے دے ٹکڑے اُتے سنائی دیندی اے تے موسیقی پیدا کر دی اے۔ ماہیے دا ڈووا مصرع پورا تے مکمل ہوندا اے جیہدے وچ مفہوم دی تکمیل دے تال تال جذبیان دا ہڑھ دی موجود ہوندا اے۔ ماہیا صرف زنانیاں دا گیت نہیں، سگوں، گھبر ووی ایہہ گیت گاؤندے نیں۔ ماہیے دا خاص موضوع ہجرت وچھوڑا اے۔ ایس لئی ماہیا وچ حدوں

وَدھ درد بھریا ہوندا اے۔ مایہ دے بولاں وچ نصیحتاں تے مت دیاں گلاں وی ہوندیاں نیں۔ جوئیں:

دو پتھر اُتاراں دے۔

ساڈا دکھ سُن سُن کے، روندے پتھر پہاڑاں دے۔

آری تے آری اے۔

اک دم یوسف دا، سارا مصر پیاری اے۔

کوٹھے تے کاں بولے۔

چٹھی آئی مایہ دی وچ میراوی ناں بولے۔

کوئی بنگلہ نی گول ہوئی۔

اللہ دیاں اللہ جانے کہہڑے رنگ وچ ڈھول ہوئی۔

سونے دا کل ماہیا۔

لوکاں دیاں روں اکھیاں ساڈا روند اے دل ماہیا۔

مہینہ وس گیا پاراں تے

اللہ سامیں فضل کرے پردیسی یاراں تے۔

لوری

بھتوں پرانا گیت لوری اے۔ ایہہ گیت اڑی پنے ہال نوں چپ کراؤن تے سوان واسطے گایا جاندا اے۔ بھتوں پہلاں ہال دے کتلاں وچ لوری دے بول ای پیندے نیں۔ اوہ بول تے نہیں سمجھدا صرف ماں دی مٹھوی اواز سن کے چپ ہو جاندا اے۔ ایس لئی لوری اوس لوک گیت نوں آکھیا جاندا اے جیہدے وچ ماں دی ممتا، اولاد نال محبت، پاکیزہ سدا ہراں، اُمنگاں، مستقبل دے سُنے خوشیاں تے دکھاں دا بیان، دُعاواں تے نگھے جذبیاء دے اظہار ہوندے نیں۔ ایس پاروں لوری دے سادہ مرادے لفظاں اوہلے سدا ہراں تے جذبیاء دا ہڑھ موجود ہوندا اے۔ جیہدیاں لہراں داشور ماں دی آواز دے لہا چڑھاتوں ظاہر ہوندا اے۔

پنجاب دیاں لوریاں وچ دیس پنجاب دی پوری وتوں تے معاشرہ سدا اوسدا کھالی دیندا اے۔ پنجاب دی بوہتی آبادی پنڈاں دی وسنیک اے ایس لئی ساڈیاں لوریاں وچ داہی بچی فصلاں، مال ڈنگراں تے انگاں ساکاں دا ذکر لہدا اے۔

جوئیں:

الھر ملھڑ باوے دا

بادا کنک لیاوے گا

ماں پُتیاں وٹے گی

باوی من پکاوے گی

بادا بیٹھا کھاوے گا

کا کا کھرد کھرد ہتے گا

سوتے داپٹھوڑا تے
تے سوتے دی کٹوری
تینوں بھین دیوے لوری
تینوں ماں دیوے لوری

اللہ توں، والی توں
وتا ای تے پالیں توں

تھال

تھال گڑیاں دی کھیڑاے۔ ایہہ کھیڑ گیند نال کھیڑی جاندی اے تے نال نال گیت گایا جاند اے۔ ایس گیت وچ عام طور
تے انگاں ساکاں تے آل دوالے دے حالات دا ذکر کیتا جاند اے۔ نالے گڑیاں دے اوہناں جذبیاں، سدھراں تے خیالاں دی
ترجمانی ہوندی اے جدوں اوہ دھیاں، بھیناں تے نناناں ہونداں نیں۔ ایس گیت دے ہر بندہ آخری بول ایہہ ہوند اے۔

آل مال، پورا ہو یا تھال
اک مشہور تھال اے:

کھوہ وچ پانی

ماں میری رانی

پیٹ میرا راجہ

پیٹھ گھوڑا تازہ

چاندی دیاں پوڑیاں

سوتے دادروازہ

آل مال پورا ہو یا تھال

ویر آیا نہا کے

روٹی دتی پاکے

کھانی اے تے کھا

نہیں تے نوکری نوں جا

آل مال پورا ہو یا تھال

بولیاں

پنجاب دی سرزمین اک سدا سہاگن اے تے لوک گیت ایس سہاگن دیاں اوہ رنگ برنگیاں تے دن سونیاں ٹومباں نیں

جیہناں دی چمک دمک تے لشکارے صدیاں بیتن مگروں آج وی ہالیاں دے ہل ڈک لہندے نیں۔ ایہناں لوک گیتاں اوہلے لکے ہوئے
نگھے جذبیّاں دامنھا مٹھاسیک آج وی پنجاب دے گھبر وواں دے دلاں نوں گرمادیندا اے۔

بولیاں ایہناں لوک گیتاں وچوں اک اجیہا لوک گیت اے جیہڑا صدیاں توں پنجابیاں دے دلاں دیاں دھڑکنیں وچ گونجدا
لگا آ رہیا اے۔ ایہہ بولیاں اوہناں دے لہو وچ رچیاں چھیاں ہویاں نیں تے اوہناں دے انگ انگ وچ بولیاں داسرور جھومر پاؤندا تے
چھلکاں ماردا اے۔ قواعد دے اعتبار نال بولیاں جمع داصیغہ اے تے ایہہ واحد بولی اے، جس دے معنے بول، قول، زبان، آکھی ہوئی گل،
طعنہ یا مہنادے نیں۔ پر شاعری وچ بولی اوس اک مصرعے نوں آکھدے نیں جیہدے وچ کوئی خیال، کوئی مضمون، کوئی دانش یاں تجربے
یاں مشاہدے دی گل یاں کسے جذبے دا ڈھکواں اظہار ہوندا اے جو یں۔

۱۔ بکتے ٹکریں تے حال سناواں ، دکھاں وچ جندزل گئی۔

۲۔ تیری ہاڑی نوں وکیلاں کھادا ، ساؤنی تیری شاہاں لٹ لئی۔

۳۔ اوہ میرا ویر گڑھ گنتیں نتیاں ، سندوری سر صافا۔

۴۔ سسے ویر نوں منداناہ بولیں ، بھانویں میری جند کڈھ لے

۵۔ تن رنگ نہیں بھلے ، حُسن، جوانی، ماپے

۶۔ وچ سکھیاں دے یار تھیرے ، دکھاں وچ کون دردی۔

۷۔ جٹ پیلیاں دے بئے بئے گاؤں

بئے بئے اوہ داناں دے ڈھیر لگ گئے

۸۔ ساڈا دیس سہاگن سارا

چپے چپے کھوہ وگدے

۹۔ او تھے بہہ کے میں چرخی ڈاہواں

جتنے تیرے ہل وگدے

۱۰۔ او تھے لگدے بکراں نوں موتی

جتنوں میرا ویر لٹھکدا